

השיעור השבועי

גליון מס' 518

כתב וערך השיעור:

הרב דביר פרץ שליט"א

הרב המקדים: הג"ר לוי פנחסי שליט"א
רב אורח: הג"ר שלום בער סורוצקין שליט"א

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בביה"כ הזדים ומשודר דרך הליווי והרדיו ובקוויס רבים. מיוחד של מרן רבינו טובדיה יוסף זיע"א

ר"ת	יציאה	כניסה
ירושלים	17:19	16:29
תל אביב	17:51	16:17
חיפה	17:52	16:17
באר שבע	17:55	16:19

וירא | י"ז חשוון תשפ"ו

להפצת עלונים באזור מגורין
התקשר: 053-4774733

הלכות ברכות

קטן אינו מצטרף למנין. שו"ת מן השמים. עניית אמן על ספק ברכה לבטלה. מנין מרפסות. הסכנה לעומדים על המנופים בהפגנה. חומרת המאבד עצמו לדעת. ספר בשמים ראש מזויף. ברכת "חכם הרזים" על ששים ריבוא. ברכה אחרונה לשותה מים שלא לצמא. הרואה את הים ואת הכנרת באותו יום. ברכה על הים התיכון. אין לברך על ים המלח ומערת הנטיפים

להביא ראיה לדבר שבקדושה ממרגלים, אלא עיקר הנוסחא כדברי הירושלמי שהלימוד הוא מעשרה אחי יוסף שצדיקים היו.

"ונקדשתי בתוך בני ישראל"

א. ¹בגמרא (ברכות כא: ומגילה כג:) אמרו, מנין שאין היחיד אומר קדושה, שנאמר (ויקרא כב, לב) "ונקדשתי בתוך בני ישראל", ואתיא תוך תוך, דכתיב התם (במדבר טז, כא) - בעדת קרח - הבדלו "מתוך" העדה הזאת, ואתיא עדה עדה, דכתיב התם (במדבר יד, כז) - במרגלים, מלבד יהושע וכלב - עד מתי "לעדה" הרעה הזאת, מה להלן עשרה, אף כאן עשרה. וכתב הרא"ש (ברכות פ"ז ס"ח כ) שקדושה במנין היא מצוה מדרבנן, וזו אסמכתא בעלמא, והפסוק "ונקדשתי בתוך בני ישראל" מדבר במצות קידוש ה', בנהרגים על קידוש ה'. אולם בירושלמי ברכות (פ"ז ה"ג) למדו כן ממה שנאמר (בראשית מב, ה) אצל השבטים, ויבואו בני ישראל לשבור "בתוך" הבאים, מה להלן עשרה, שנאמר (שם, א) "וירדו אחי יוסף עשרה" - מלבד יוסף ובנימין - אף כאן עשרה. וכן הוא בבראשית רבה (פרשה צא סימן ג), וכתב רבינו בחיי (ויקרא כב, לב) בשם רבינו תם, שהנוסחא שלנו בגמרא (מגילה כג:) הנ"ל אינה מדויקת, שאין

צירוף קטן למנין

ב. נפקא מינה לגבי צירוף קטן לעשרה, שאם היו לומדים מעדת קרח, הרי היו שם גם קטנים, ומשמע שקטן מצטרף למנין, אבל כתב הראב"ן (סימן קפה), שמכיון שעיקר הלימוד הוא מאחי יוסף שכולם היו גדולים, לכן קטן לא מצטרף למנין. ובגמרא ברכות (מז:) מבואר לגבי זימון, שקטן היודע למי מברכים - בדרך כלל מגיל שש שאז מתחיל לזכור - מצרפים אותו כסניף לזימון, ורק קטן אחד, בין בזימון של שלשה ובין בזימון של עשרה. והפוסקים מחלקים בין זימון, לתפלה קדיש קדושה וחזרה. ואמנם לדעת רב האי גאון - לפני כאלף שנים - אפשר לצרף קטן למנין כמו שמצטרף לזימון. הביאורו הרא"ש (ברכות פ"ז ס"ח כ), המרדכי (סי' קעב) והשבולי הלקט

חזק וברוך לראש הישיבה הגאון רבי שלום בער סורוצקין, יש לו ישיבות עם אלפי תלמידים, בלי עין הרע, בן פורת יוסף. הוא היה בחו"ל, וברגע ששמע שהכניסו לכלא בחור מהישיבה שלו ספרדי - איך לא... - מיד חזר לארץ. שאלתי אותו עכשיו למטה, כבודו בייך הגומל על הטיסה? ואמר שחושב אולי לחכות לבחור שישתחרר מהר מהכלא, וביום שני יברכו שניהם הגומל. האשכנזים מברכים "הגומל" רק על נסיעה ממדינה למדינה, ואנחנו מברכים אפילו על נסיעה מעיר לעיר, והרב טס ממדינה למדינה ולכולי עלמא מברך. גם היוצא מבית הסוהר בארץ מברך, למרות שכאן אין סכנת נפשות, אבל יש סכנה רוחנית... ויש נידון האם מי שחייב מדין הולכי דרכים יכול לפטור את החייב מדין חבוש בבית האסורים, והרב אורים גדולים (בדרשותיו פ"ר צו) - הובא בחידושי רעק"א (סי' ריט) - הסתפק בזה (ראה ילקוט יוסף ברכות סי' ריט, ובחזו"ע ברכות עמ' שנד).

שנזכר לשמוע בשורות טובות, שהבחור ישתחרר, "כל כלי יוצר עליך לא יצלח" (ישעיהו נד, יז). שעולם התורה יפרח וישגשג, כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ, מי היה מאמין שיהיו לנו כל כך הרבה בחורי ישיבות, עיניהם צרה בזה, עולם התורה גדל ופרח בצורה בלתי רגילה, בפרט אצלנו הציבור הספרדי, כשאני הייתי בחור ישיבה היו אולי שלוש מאות בחורי ישיבות ספרדים בכל הארץ, והיום ב"ה יש אלפים אלפים. ראש הישיבה הרב סורוצקין מוסר את נפשו להעמיד את הישיבה, כמה פעמים ראיתי אותו בשדה התעופה חוזר מעוד טיסה, ממש מקים עולה של תורה. אברך את הרב שירחיב גבולו בתלמידים, ועוד יעשה כהנה וכהנה, ירווה נחת מכל יוצאי חלציו, וגם מהתלמידים שהם כמו בנים. יגדיל תורה ויאדיר.

¹מדברי הרב שלום בער סורוצקין שליט"א: ברשות מרן פוסק הדור הראשון לציון, שאביו מרן זצוק"ל אמר עליו שהוא ממשיך דרכו והלכה כמותו בכל מקום, ומרן הראשון לציון שליט"א ממשיך את הדרך ואת המסורת, וממשיך ללא פחד וללא אימה, לומר את דעת התורה הצרופה, בפרט בזמן של רדיפת התורה. והאמת היא שהם חושבים שהם רודפים את התורה, אבל בני התורה גדלים וצומחים, וכשיש קול ברור וחד של מרן שאומר מה צריך לעשות, ואיך לנהוג, זה מכבד ומרומם את בני התורה.

אני רוצה רק לומר, הבחור אריאל שמאי שעלה ונתעלה בישיבה שלנו, והכניסו אותו לבית האסורים, בשיחת טלפון הראשונה שקיבלתי ממנו מהכלא, הוא בכה ואמר: כולם לומדים "חזקת הבתים", כולם עושים 'שטייגען', ואני יושב פה?! לא הפריעו לו התנאים ולא שום דבר גופני, וסיפר לי בשורה טובה שנתנו לו ללמוד בבית כנסת שלוש שעות... ועוד בכה על כך שלא יכול להקפיד על דקדוקי הלכה. נזכור כולנו להתפלל על אריאל בן תמר שיצא מאפילה לאורה, משיעבוד לגאולה, וימשיך את העלייה שלו בתורה, ויזכה לבנות בית נאמן בישראל.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך להגאון הרב לוי פנחסי שליט"א ראש ישיבת אור אברהם, שב"ה זכה והעמיד אלפי תלמידים במשך השנים, בן פורת יוסף, הייתי אצלו בישיבה כמה פעמים, ויש שם בחורים יקרים מאד, ובבית המדרש יש את הספרים של מרן, לא בספרייה, אלא בביהמ"ד. זכה להיות עם מרן זצ"ל במשך עשרות בשנים. ונברך אותו שזיכה עוד להרחיב גבולו בתלמידים, ויגדיל תורה ויאדיר.

(סימן ט). אך כתבו התוס' (ברכות מו). שאף על פי שהתיר רבינו תם לעשות קטן סניף לעשרה², הוא עצמו לא היה עושה מעשה לצרפו.

דעת רוב הראשונים

ג. וכן דעת רוב ככל הראשונים שקטן לא מצטרף למנין, ובראשם הגאונים - רב צמח גאון (חמדה גנוזה סי' קכד), רב שר שלום גאון (בתשו' סי' יא) - הובא בספר המנהיג (הל' תפלה סי' עח) - רב נטרונאי גאון - הובא במחזור ויטרי (סי' לט) ובשבולי הלקט (סי' ט), הארחות חיים (הל' תפלה סי' עג) ובספר ההשלמה (ברכות עמ' מ) בשם רב האי גאון עצמו, הרשב"א (בתשו' ח"א סי' רלט, תנן, תשיח), הרמב"ם (פ"ח מהל' תפלה ה"ד), הרא"ש (פ"ז סי' כ), רבינו יונה (ברכות לה ע"ב), סמ"ג (עשין כו, הביאו מהר"ק שרש מט), מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סי' קעג, דפוס לבוב סי' רסח), תשב"ץ לתלמיד מהר"ם (סימן רא), ראב"ן (סי' קפה), ריב"ש (סי' תנא). ומרן הב"י (סי' נה) פסק כהרגלו כשני עמודי ההוראה - הרמב"ם והרא"ש, והרי"ף לא גילה דעתו. ואמנם יש מחלוקת בדעת הרי"ף, אך נראה שסובר כרוב הראשונים, וגם שהרמב"ם מסתמא הלך בשיטת רבו הרי"ף, ואף שהרי"ף נפטר לפניו ולא ראה אותו, החשיבו כרבו מפני שלמד רוב ההלכות בספריו. ובבית יוסף מה שכתב הארחות חיים (הל' תפלה סי' עג), שרבינו שמשון נידה אנשי כפר קטן על שבעטו בהוראתו - אדם צריך להעמיד את דבריו גם בהלכה וגם בהשקפה - והיו מתפללים בסניף קטן, ורק בשעת הדחק ממש היקל. ובשו"ת יביע אומר חלק ד' (תאו"ח סי' ט) הביא דברי הפוסקים בזה.

קיבלנו הוראות מרן

ד. ובשלחן ערוך (סי' נה סעיף ד) כתב: יש מתירים לומר דבר שבקדושה בתשעה וצירוף קטן שהוא יותר מכן שש וידוע למי מתפללים, ולא נראים דבריהם לגדולי הפוסקים. וכתב הרמ"א, ואפילו על ידי חומש שבידו אין לצרפו, מיהו יש נוהגים להקל בשעת הדחק, ע"כ. וברור שאנחנו הספרדים תופסים כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו, ולא מרן זצ"ל חידש שקיבלנו הוראות מרן, אלא כך כתבו כל גדולי הפוסקים, מהם מהר"י מינץ (בדרשותיו הדרוש העשירי דכ"ט סעי' ג) גדול חכמי איטליה לפני כ-400 שנה, מהראנ"ח (בתשובה סימן קט). וכתב רבי חיים אבולעפיא הראשון (הובא בברכ"י חו"מ סימן כה ס"ק כט) - היה אב"ד בטבריה לפני למעלה מ-300 שנה - שכל העושה כדעת מרן עושה כדעת מאתים רבנים, שסמכו ידיהם על פסקיו של מרן, ודורשי רשומות אמרו: "מרן" ראשי תיבות ממאתים רבנים נסמך, ועם כל הכבוד לרבני זמננו שיש מהם נבחרים רק בזכות פוליטיקאים... אז היו רבנים גדולים כמו האר"י ז"ל, מהרח"ו, מהרש"ו, רבי משה קורדובירו, האלשיך הקדוש, הרדב"א, המבי"ט, המהר"ט, גדולי עולם! כאלה הסכימו שקיבלנו הוראות מרן. וכן כתבו החיד"א (בשם הגדולים ערך ב", ובערך טור וב", ועוד), המאמר מרדכי (בהקדמתו לחיבור) ועוד רבים.

דעת רבני אשכנז

ה. גם הפרי מגדים (יו"ד סי' מח שפ"ד ס"ק כה) - לרבי יוסף תאומים - כתב שחיבור הבית יוסף על פי רוח הקודש חיבר בלתי ספק, לית דין בר אינשי

² כגון בשעת הדחק, שיש תשעה גדולים וקטן, והם נמצאים בקיבוץ, שבי"ה חוזרים בתשובה, אחרי מה שקרה בחברות ברזל התחילו להבין שהכל מהקב"ה ולהתחזק באמונה.

³ לרבי שלום מרדכי שבדרון, היה גדול הדור לפני מאה שנה, סבו של המגיד הירושלמי רבי שלום שבדרון. ובספר דעת תורה למהרש"ם שנדפס בכתב רש"י, יש תוספות באותיות מרובעות מהנכד הגאון ר' שלום, שמסר שיחות ביישיבת חברון, ולמד עם מרן לפני שבעים שנה בכולל של הרב פראנק.

לפני כחמישים שנה, לביל כיפור אחרי התפלה, מרן האבא קורא לי ואמר: תביא שו"ת מהרש"ם. הבאתי לו, ובפתח של הספר היה כמו פשקוויל - דף גדול צהוב, ואמר: תקרא מה שכתוב כאן. אני קורא ורואה "חרם גמור" על הגאון המהרש"ם, שאסור לסמוך על פסקיו, כי היה לו 'כוחא דהיתרא', ויש אנשים שקשה להם לשמוע "מותר", יש להם נווין... איך אומר שזה מותר

- לא יתכן שאדם רגיל יחבר כזה חיבור עצום "בית יוסף" על אורח חיים, יורה דעה, אבן העזר וחושן משפט, הכל בצורה מסודרת ובהירה. גם היעב"ץ (סי' עה), רבי יהונתן אייבשיץ (אורים ותומים קצור תקפו כהן סי' קכד), רבי חיים מצאנז (דברי חיים ח"ב יו"ד סי' קה, קז) - לפני כ-200 שנה - ועוד, שהיו מבני אשכנז, כתבו שהולכים אחרי מרן אלא אם כן הרמ"א חולק שאז הולכים אחריו. ובנידון שלנו, הרמ"א מזכיר שיש נוהגים בשעת הדחק לצרף קטן למנין, ונראה מדבריו שהוא לא חולק בסוגיא בהלכה, שהרי לא כתב ולי נראה שקטן מצטרף, אלא מציין עובדה שהיו מקומות באשכנז שנהגו להקל לצרף קטן. וכך הסביר בשו"ת שב יעקב (סי' י) - לפני כ-300 שנה - בדעת הרמ"א, העתיקו המחצית השקל (סק"ה) והסכים לדבריו. ובכל אופן אנחנו פוסקים כדעת מרן, ולכן אפילו בשעת הדחק אין לצרף קטן למנין. וגם מגדולי האשכנזים כתבו שלא מצרפים קטן אפילו בשעת הדחק, ומהם שב יעקב ומחצית השקל הנ"ל, האליה רבה (סק"ה), משכונת יעקב מקרלין (סי' טט) ועוד. וכן כתב בספר ישיב משה שתדור (ח"א סי' שכא) - מגדולי רבני תוניס לפני כ-150 שנה - שקטן לא מצטרף למנין.

"הקטנים גם הגדולים"

ו. בשו"ת מהרש"ם² ח"ג (סי' קסד) נשאל בדין יישוב שאי אפשר להם להשיג מנין של אנשים גדולים, וצריכים לצרף קטן לעשרה, ואחר שהביא מחלוקת הפוסקים, כתב שמצא בשו"ת מן השמים למהר"י ממוריש ומקורביל (בס"י נב) - אחד מבעלי התוס' לפני למעלה מ-800 שנה - שכתב, ששאל בשמים אם מותר לצרף למנין שני קטנים שהגיעו לחינוך, בגיל עשר או אחת עשרה. והשיבו לו מן השמים⁴, "הקטנים עם הגדולים יוסף ה' עליכם". הרי שהסכימו לצרף קטן, וכבר האריך החיד"א בברכי יוסף (שו"ב סי' תקפט), להחזיק בכמה הלכות המובאות בשו"ת מן השמים. אבל יש לתמוה, הרי לא בשמים היא, ההלכה ניתנה בארץ לבני אדם.

שו"ת מן השמים

ז. אני עברתי על הרבה תשובות בשו"ת מן השמים, ושמתי לב שבדרך כלל מכריע כמיעוט הפוסקים, וכן העיר הגאון משאוול בקונטרס שבסו"ס שו"ת זכר יהוסף (ד"ב ע"ג), שאיך יתכן שבשמים פוסקים כמו המיעוט?! ועל זה נאמר (זכריה ב) "וחלומות השוא ידברו". הגמרא בסנהדרין (ל). אומרת, הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו - הוא לא יודע איפה אביו הניח לו את הירושה, ובא אצלו ראש ישיבה אחד שהוא צריך תרומה לשיבה... - ובא בעל החלום ואמר לו: כך וכך הן, במקום פלוני הן, של מעשר שני הן. וחפר ומוצא את המטמון, אבל בחלום נאמר לו שאלו מעות מעשר שני, ושאל על כך בבית המדרש, ואמרו לו: דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, ו"פלגינן דיבורא" - החלום על האוצר נכון, אבל מה שאמרו שהן מעות מעשר שני, זה לא נכון. ובברכות (נה סעי' א) אמרו, אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים. רואים שאפילו לא חששו להחמיר במעשר שני האסור בהנאה. ובגמרא (ב"מ נט:) גבי תנור של עכנאי אמרו "לא בשמים היא". ויש לכך עוד מקורות.

וזה מותר... וחתמו על זה רבנים. אמר לי מרן, תקרא את שמות הרבנים החתומים. היו אלו שמות אשכנזים, ואף אחד מהם לא מוכר. אמר לי, אתה רואה? כל הרבנים שחתמו נגדו אבד זכרם לגמרי, אבל את המהרש"ם זכרים, בגלל שכיוון לשם שמים. ויש לו ספרים חשובים מאוד.

⁴ איזה גדלות, אם היה בדור שלנו כולם היו חוזרים בתשובה... פעם היתה אצלי שרת המשפטים לא דתיה מהשמאל, עם כל הפמליה שלה - אני לא מקבל נשים לבד וכך ההנהגה צריכה להיות - ורציתי לחזק אותה ביראת שמים, וסיפירתי סיפורים על חלומות של גדולים שהיו הלכה למעשה, וכן את הסיפור הידוע על מרן זצ"ל שראה את הריב"ש בחלום, ואת החלום על ספר "לב אברהם", שמרן קרא דבריו בחלום, ואחר כך ראו את הכל בספר מלה במלה, והיא היתה המומה, זה מחזק באמונה! אולי תחזור בתשובה בזכות הסיפורים הללו...

לא בשמים היא

ח. החיד"א (בברכ"י ס' תרנד סק"ב, ובשו"ת יוסף אומץ ס' פב) ראה את דברי שו"ת מן השמים והתפעל, וסמך על דבריו, ששאל בשמים אם נשים יכולות לברך על מצוות שהזמן גרמא כגון סוכה ולולב, והשיבו לו שיברכו, ולא חילקו בין אשכנזיות לספרדיות. והרי הרמב"ם (פ"ג מהל' ציצית ה"ט, ופ"ו מהל' סוכה ה"ג) כותב שזו ברכה לבטלה, וכן פסק מרן השלחן ערוך (ס' יז ס"ב, וס' תקפט ס"ו). אבל החיד"א סמך על זה, שאם כך ענו בשמים כך ההלכה... פלא פלאים, הרי לא בשמים היא, ולפי דבריו נפסוק בהרבה הלכות נגד השלחן ערוך ורוב הפוסקים. ביביע אומר ח"א (חאו"ח סימן מא) כתב תשובה ארוכה בזה, אם יש לפסוק על פי שו"ת מן השמים, והביא מה שכתב בספר שבולי הלקט (ס' קנז), ואין אנו צריכים לחלומי של רבי יעקב הצדיק ממרויש ולא לפתרונו, ששאל (בס' נא) על ידי שאלת חלום כשעונים "ברוך שאכלנו משלו" אם צריך הזכרה ומלכות. והשיבו, הלא ידעת וכו' ואם לא תמליכיהו במה תברכהו. ע"כ. וכתב על זה שבולי הלקט, ואין משגיחים בדברי חלומות דקיימא לן לא בשמים היא, ובהדיא מבואר בדברי רז"ל שבזימון שלשה אין בה הזכרה ומלכות, רק בעשרה שאומר "נברך אלהינו". וגם לגבי צירוף קטן למנין דחה השבולי הלקט (ס' ט) את מה שכתב בשו"ת מן השמים. וכמה פוסקים כתבו שלא לסמוך על שו"ת מן השמים, ומהם בזכר יהוסף (שם), המלבי"ם (בארצות החיים ס' ט ס"ק כא) - שהיה גאון עצום - יפה ללב (בקנון אחרון ס' רסט) - לרבי יצחק פלאג' בן רבי חיים פלאג' - כפי אהרן (ח"ב ס' ח), ועוד. ומרן זצ"ל שהיה רב חליה סמך על הפוסקים וכתב שלהלכה קטן אפילו בשעת הדחק לא מצטרף למנין.

דעת האור לציון

ט. הפלא, שעורכי הספר אור לציון (ח"ב עמ' מה) נדחקו לחלוק על מרן זצ"ל, ולכן כתבו, שכיון שיש הסוברים שקטן מצטרף, יש - לספרדי - שמצטרף קטן למנין על מה שיסמוך, ולמעלה כתב שמי שנמצא בציבור שצירפו קטן למנין, יענה אמן אחר ברכות החזרה, והסתמך על דברי הביאור הלכה (ס' רטו ס"ד), שכל המברך כדעת איזה דעה שלא הודחה לגמרי מן הפוסקים, אין איסור לענות אמן אחר ברכתו.

ברכה על תפלין של ראש

י. הפרי מגדים (ס' כה א"א סק"י) כתב שיש להסתפק בדין השומע מי שבירך על תפלין של יד "להניח תפלין", ושוב מברך על תפלין של ראש "על מצות תפלין" כמנהג האשכנזים, האם יענה אחריו אמן. ואף שהרמ"א (ס' כה סעיף

5) אני הייתי בבית הדין של עגונות המלחמה, והתוודעתי לכל מה שקרה בשמחת תורה, עד השעה שלש המחבלים עשו מה שהם רוצים, דברים נוראיים! ואף שראיתי שהרבה מהקיבוצים הם אשכנזים. ומה איכפת לי אם יעשו כמו השלחן ערוך או הרמ"א, העיקר שיחזרו בתשובה...

6) איך לא מפחדים שיפלו, "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", מה אדם שווה בלי החיים, "במיתם חופשי" - כיון שאדם מת נעשה חפשי מן התורה ומן המצוות (שבת ל), ולמה עומדים במקומות כאלו ובאים לידי סכנה, על גגות ומרזב, שלא יפול איתו יחד, אוי ואבוי, צריך להיזהר.

בפרט צריך להתריע, שלפעמים יש לאנשים צרות ודיכאוונות, עושים להם חרם חברתי וכדומה, ושולחים יד בנפשם. אוי ואבוי, נשמתו תלויה לעולם ועד בין שמים לארץ, ולא משנה מה היה בעולם הזה, צדיק או רשע, המאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעולם הבא (עי' בי"א ח"ו חיד"ו ס' לו אות א-ג). לפני יותר מחמישים שנה היה אחד ממחנכי יהודה שהתאבד, עמדו ועשו הללויה ליד מנחת יהודה, והספידו אותו, כמה היה אדם טוב, כמה היה צדיק. שמע הרב סלמאן מוצפי ושאל, מה יש בחוק? אמרו לו, עושים הספידים בהלוויה של פלוני. יצא בחוק, והוא עיראקי, שלא עושה חשבון לשום דבר... ואמר: רבותי, זה אדם רשע, שלח יד בנפשו, אין לו חלק לעולם הבא, אסור להספיד אותו! למען ישמעו ויראו. תשמעו מה קרה באותו מקרה, ביום השביעי של האבלות מצאו את אחיו של המת תלוי, מה קרה? הוא כתב פתק, אני שומע כמה אחי היה צדיק, שיבחו אותו כל השבעה, ואני רוצה להיות יחד אתו בשמים... וגם הוא התאבד. בשביל זה צריכים לצעוק ולהזהר, שאפילו מי שהיה רשע, ונידון בכך הקלע,

ה) כתב שיברך, והוסיף שיאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" אחרי ברכה זו, והלבוש (ס'ו) לא הצריך לומר כן, מכל מקום דעת הרמב"ם (פ"ד מהל' תפלין ה"ה) שברכה על תפלין של יד "להניח תפלין" פוטרת גם את התפלין של ראש. לכן כשבאים אצלי חתני בר מצוה ורוצים שאניח להם תפלין ואתן להם ברכה, ומי שנראה אשכנזי אני אומר לו מראש, תשמע, תברך על תפלין של ראש בלחש, ואל תסבך אותי אם לענות אמן או לא, ואם לא הבין אותי ובירך בקול, לא אענה אחריו אמן. ואף שבתר"ג מצוות הן שתי מצוות נפרדות, תפלין של יד ותפלין של ראש, ומי שאין לו יד מניח רק תפלין של ראש, אבל ברכה על של יד פוטרת את של ראש. ורק אם הפסיק אחר שהניח תפלין של יד ואמר "מה שלומך", או ענה לטלפון ואמר "הלו", אפילו מלה אחת, יברך על תפלין של ראש "על מצות תפלין", אבל בסתם אם בירך על תפלין של ראש, אין לענות אחריו אמן. הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח ס' נז) כותב שיענה אמן, וכן הוא על פי הביאור הלכה, שהסתמך עליו האור לציון לגבי צירוף קטן למנין.

ראשונים כמלאכים

יא. ובאמת הוא פלא, איך עורכי הספר אור לציון לא הזכיר דעת רוב הראשונים והש"ע הנ"ל שקטן לא מצטרף למנין כלל, והרי הוא לא חולק שקיבלנו הוראות מרן שפסק כמותם. ועוד שגם לגבי עניית אמן איך כתב לענות אמן, אטו הוא חולק על ראשונים? הרי כך מבואר ברמב"ם (בתשו' פאר הדור ס' קה, פריימן ס' פד), רבינו אברהם בן הרמב"ם (ס' פג), הרשב"ץ והרשב"ש (שו"ת יבין ובונו סימן קיח), הרא"ש והטור (ס' רסז) - שכתבו על כיוצא בזה שאין לענות אמן, לחומר האיסור. ולמרות שאם יבוא אליך אשכנזי וישאל, תפסוק לו לברך כיון שהוא צריך לנהוג כרבותיו, אך הפה שלי צריך לנהוג כרבותינו ולא לענות אמן, כי להרמב"ם והשלחן ערוך זו ברכה לבטלה. לכן אם בקיבוצים יבואו לצרף קטן, ויסמכו על דעת הרמ"א בגלל שהם אשכנזים⁵, אנחנו שסוברים כהרמב"ם והרא"ש ורוב הראשונים שאין לצרף קטן למנין, לא נענה אחריהם אמן. ובמחילה מכבוד תורתו של האור לציון, מי שיש לו בבית את הספר הזה, יכתוב בעט, לא בעיפרון... שהעורכים גם הפעם לא צודקים, ולהלכה קטן לא מצטרף למנין, ואין לענות אמן.

"ואתה פה עמוד עמדי"

יב. וכן יש לדון, בדבר העצרת שהיתה ביום חמישי האחרון, היו שעמדו למעלה על המנופים⁶, הרבנים עמדו במרפסות, ולמטה היו ציבור גדול,

אחרי כמה שנים יזכה להיכנס לגן עדן, ונשמתי תגיע אל המנוחה והנחלה, אבל המתאבד לעולם ועד הוא לא בשמים ולא בארץ. לצערנו הרב במלחמה הזו היו אנשים או לוחמים שהתאבדו, אני שמעתי על כמה מקרים. בשבועות האחרונים החזירו גופות, וב"ה שהתרנו אותם עוד לפני שחזרו, היתה לנו סייעתא דשמיא, ידענו שהם נהרגו מכל מיני סיבות שאני לא יכול לפרט, ופסקנו שנשותיהם מותרות.

בספר בשמים ראש, חיברו רבי שאול ברלין בן הרב צבי הירש לוין, התחבר למשכילים, אז ההשכלה החריבה כל חלקה טובה. בזמן האחרון הגיע לידי ספר של הרב אביגדור מילר מאמריקה על כל מה שקרה לפני השואה - לפני מאה שנה - על ההשכלה וכל ההעברה על הדת, וכל הכפירה שהיתה בזמנם, מבהיל! הוא היה מרצה באנגלית, ופעם שמעתי אותו בארה"ב, ולמרות שאני לא יודע אנגלית, לא למדתי ליב"ה... כל כך הירצה יפה והבנתי כמה דברים... ורבי שאול ברלין שהיה לפני כ-250 שנה, ונהיה משכיל, הוציא ספר "בשמים ראש", וטען שאלו תשובות הרא"ש שמצא בבזיון... ובספר יש כמה תשובות מוזרות, למשל כתב (ס' שמח) שמנהג האשכנזים שלא אוכלים קטניות בפסח בא מהקראים, והאמת שפשוט זה לא נכון, כי מנהג זה הובא בראשונים. וגם לגבי מאבד עצמו לדעת כתב (בס' שמח) דברים מוזרים, וגדולי הדור יצאו נגד הספר הזה, הגאון החתם סופר (או"ח ס' קנה וי"ד ס' שכו אות ג) כתב שהספר הזה הוא לא "כתבי הרא"ש", אלא "כזבי הראש", כי שקר וכזב לומר שהרא"ש חיברו. וכשיצאו נגדו הרבנים, ברח מברלין, והלך לאחיו שיהיה רב קהילה, ולא האריך ימים. מרן ביביע אומר ח"ב (חיד"ו סימן כד אות ו) הביא את כל האחרונים,

והשאלה ששאל אותנו עורך תורני חשוב ועוד, האם העומדים למעלה מצטרפים לשש מאות אלף איש לברכת "חכם הרזים", שמברך הרואה ששים ריבוא מישראל.⁷ וכן בקורונה לא תקפ"ץ, היו צריכים להתפלל ביחידות,⁸ ויש כאלו שרצו לצרף מנין במרפסות, שיעמוד אחד במרפסת הזו ועוד שנים במרפסת אחרת וכו'. אצלנו בשכונה כך עשו, ולמטה בחניה עמד ש"ץ, והביאו ספר תורה, וציפרו את האנשים שעומדים למעלה במרפסות, והש"ץ למטה בירך ברכות החזרה וברכות התורה, וכששמעתי כך ברחתי מהחלון, שלא יצרפו אותי, איך אפשר! זה אסור לפי ההלכה. יש מסתפקים בכך שרואים אלו את אלו, וכל אחד מראה את פניו, ואכן הפרי מגדים (א"א ס"ק יב) והפרי חדש (ס"ק יג) כתבו שמצטרפים למנין, אבל יש לנו כללי הפסיקה, ורוב ככל הפוסקים כתבו לא כך, ובראשם ראשונים כמלאכים, הרמב"ן, הריטב"א (מגילה ה), הריקנאטי (ס"י כח), מהר"י אבוהב, ועוד 35 פוסקים שכתבו שלא מצטרפים. וזהו שכתב מרן הש"ע (ס"י נה סעיף ג) שצריך שיהיו ברשות אחת.

בילקוט יוסף ח"ב (ס"י צ"ט, עמ' תרט) - שיצא לאחר הקורונה - כתבנו תשובה בנושא הזה, והבאנו את כל הפוסקים גדולי עולם שכתבו כך.⁹ לכן בזמנו אמרנו שלא מצטרפים למנין ולא עונים אמן אחרי חזרה כזו, אלא אם כן עמדו למטה עשרה בריחוק 2 מטר אחד מהשני, אבל שתיים למעלה ושתיים למטה וכו' לא מצטרפים. אחד מהרבנים שאלו אותנו על כך ואמר: כן, מצטרפים. ואמרו לו, אבל הרב דיבר ביזדים (שמייני, נשא, בהעלותך תש"פ) שלא מצטרפים והביא עשרות פוסקים. ענה להם: גם אני יודע פוסקים! וחבל שהכשיל את הרבים. זה נורא שמדברים ברדיו כל מיני רבנים, ומעולם הם לא חוזרים בהם, אדרבה מתעקשים ואומרים, סילפו את דבריי...

ברכה אחרונה לשותה שלא לצמא

יג. פעם שאלו אחד בדיון השותה מים לצמא שמברך שהכל, שהרי אם שותה רק כדי שלא יאבד נוזלים, או שעושה מסלול בקמפ, הולכים יחד עם הרבנים, וחוששים שלא יתייבשו, ושותים הרבה מים, אם לא צמאים לא יברכו. וכן לפני התענית ששותה הרבה מים כדי שלא יהיה צמא בתענית - זה לא משפיע ששותים הרבה בבת אחת, אבל זה פסיכולוגי... אם לא צמא אסור לברך. ושאלו אותנו האם יברך ברכה אחרונה? ואמר: כן, הוא שותה רביעית! אבל כתוב בשלחן ערוך (ס"ד רד סעיף ז) מפורש שלא מברך

מהם ספר הברית (ח"ב דק"ו ע"ב) ועוד, שכתבו נגדו, אבל יש בספר הזה גם תשובות יפות, וצריך לבדוק כל תשובה לגופה. רק מי שמילא כריסו בש"ס ופוסקים יכול להבחין איזה תשובה נכונה ואיזה לא נכונה.

⁷ וביאור ברכה זו, שהקב"ה "חכם הרזים" יודע מחשבות של כל אחד ואחד, למרות שפרצופיהם שונים וכך גם דעותיהם, הקב"ה יודע כל אחד מה דעתו. ומה הדין כשלא רואה את כולם? בספר בנינו (ברכות נח) - חיברו רבי יוסף חיים בעל הבן איש חי - מחדש שצריך לראות את כולם. אבל לא מסתבר שכאשר תיקנו ברכה זו היה הליקופטר או בנייני התאומים שיראו מהם ששים ריבוא איש... זה לא מציאותי שבעין רגילה אדם יראה שש מאות אלף איש, ומספיק שרואה חלק מהאנשים ויודע שיש כאן קיבוץ גדול של שש מאות אלף איש יחד. האם גם קטנים ונשים מצטרפים? יש דיון בפוסקים בנושא הזה. ולהלכה מי שעומד במקום שיש קיבוץ של שש מאות אלף איש, כגון שהיה בהלוויה של מרן, שגם לפי הממעיטים - העיתונים החילוניים - היו 850 אלף, היה יכול לברך "חכם הרזים", כי לא צריך לראות את כולם בבת אחת.

⁸ בכיפור שנת תשפ"א פנו אלי ראשי העסקנים שאפרסם מכתב לסגור את כל בתי הכנסיות בכל הארץ. אבל מה יעשה ציבור עמך ישראל אם בתי הכנסיות יהיו סגורים, ישחקו שח-מט או שש-בש, וכך יעבירו חלילה את יום כיפור, איך אתן הוראה כזו?! אמרתי להם שאומר לציבור לשם ניילוניה, ויקפידו במאד לעמוד במרחק בין אחד לשני, שלא ישתעל מישו וידביק את חבריו.

⁹ מהם הלבוש - לפני כ-400 שנה - מהרימ"ט, שכנה"ג (שם סק"ו) - לפני כ-300 שנה - מהר"ם בן חביב - היה ראש"ל לפני כ-350 שנה - בשו"ת קול גדול (ס"י כג),

לא לפניו ולא לאחריו. ולמה מכשיל את הרבים שיברכו ברכות "נפשות" לבטלה. צריך להזהר בדברים האלו.

רואה את הים ואת הכנרת

יד. אחד שאל שהוא נוסע לים ורואה את הים התיכון, שמנהגנו לברך "שעשה את הים הגדול", ולפי המשנה ברורה (ס"י רכח סק"ב) מברכים "עושה מעשה בראשית", והוא בירך "עושה מעשה בראשית", והמשיך לנסוע לטבריה, ורואה את הכנרת, האם יברך גם עליה? והשיב לו ברדיו: לא יברך, כי כבר בירך "עושה מעשה בראשית". אבל זה לא נכון, כי אלו התפעלויות שונות, וכמו אדם שמברך על הר תבור שהוא הר גבוה "עושה מעשה בראשית", וטס באותו יום להרי האלפים, שיברך שוב "עושה מעשה בראשית". מה גם שאנחנו הספרדים מברכים על הים "שעשה את הים הגדול".¹⁰ לכן גם אשכנזי שרואה את הים התיכון פעם בשלשים יום יברך "שעשה את הים הגדול". וגם מי שיברך "עושה מעשה בראשית" ויצא בדיעבד, אם אחר כך רואה את הכנרת יברך שוב.

ים המלח

טו. לגבי ברכה על ים המלח, נחלקו האחרונים, יש אומרים שחלקו מבריאת העולם, וחלקו מהפיכת סדום ועמורה, ורק אם יראה את כולו מהליקופטר יברך "עושה מעשה בראשית", כי מברכים רק על דבר שהוא בודאי מעשה בראשית. אבל אנחנו נוהגים שלא לברך כלל על ים המלח, כי רבים סוברים שרובו לא היה בבריאת העולם, ורק במהפכת סדום ועמורה רובו נעשה.

מערת הנטיפים

טז. מי שהולך לבקר במערת הנטיפים, קודם כל יש שם מדריך או מדריכה, שאומרים שזה קיים מיליוני שנים. אבל צריך לעצור אותם, ויגבה לבו בדרכי ה", ולא לשתוק ולשמעו, ולומר 'לא נעים'... אלא להעיר, שהעולם כולו קיים ששת אלפים שנה פחות 215 שנה.¹¹ ואם יתווכחו יעמוד על כך. ומערת הנטיפים נוצרת על ידי שבמשך הדורות יורדים מים מלמעלה ומתקשה, ומלמטה יש מעיינות מים, וברור שנעשה אחרי בריאת העולם ולא ממעשה בראשית. באור לציון (ח"ב פרק מן אות סג) כתבו שיברך "עושה מעשה בראשית", אבל למעשה המברך לא יענו אחריו אמן, כי זו ברכה לבטלה.¹²

ומהדו"ס"י (ס), שלמי צבור (דף פ ע"ד), החיד"א (מחבר"ר סק"ח), מלכי בקודש (או"ח דף קי ע"ד), זרע אמת (ס"י י), מאמור מרדכי (ס"ק יד), אליה רבה (ס"ק יב), הגר"א (ס"ק כו, ו-לא, אף שהבין בדעת מרן אחרת), משכנות יעקב (ס"י עה), דבר משה אמאריילין (חאו"ח ס"י כג), מהריק"ש (שם בתיווצו השני), חות יאיר (מקור חיים ס"י נה ס"ד), עיקרי הד"ט (ס"י ג אות ב), שער שלמה, חקרי לב (ס"י כז-כח), שלמי צבור, פתח הדביר, הגאון מליסא, שלחן גבוה (ס"י נה ס"ק לד), בתי כנסיות (בית תפלה ס"י נה ס"ד), דברי מנחם (ס"י נה אות ז), חסד לאלפים (ס"י נה אות ה), חיי אדם (כלל ל ס"א), ערוך השלחן, לקט הקמח, בית עובד (דיני קדוש אות מא), מהר"ש לניאדו, בית שלמה, אפיקי מגנים, זכרון יהודה (גריןולד, ס"י לו), כף החיים, שבט הלוי, ועוד.

¹⁰ באלול האחרון הייתי בצרפת, באיזה ישוב רחוק מפרז, וכשנוסעים עוברים דרך האוקיינוס, ועמדתי ובירתי "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שעשה את הים הגדול". ובאמת שגם על ים התיכון מברכים ברכה זו. היה איתי תלמיד חכם בן תורה שאמר, המשנה ברורה כותב לא כך. אמרתי, יש מדרש (מדרש קהלת פרשה יא) שקורא לים של ארץ ישראל הים הגדול, וזה נעלם מהרבה פוסקים, ואילו היו יודעים היו מודים לברך "שעשה את הים הגדול". ויש להקט פוסקים שסוברים לברך ברכה זו, וכך פסק מרן זצ"ל (הו"ע ברכות עמ' תסז).

¹¹ כתב הרמב"ן על הפסוק "ומאתים לנוטרים את פרי", שהעולם קיים ששת אלפים שנה, ומאתים שנה קודם סיום העולם תהיה הגאולה. יהי רצון שנחיה ונאריך ימים עד שיבוא משיח צדקנו במהרה אמן כן יהי רצון.

¹² הקב"ה יברך את הבחור היקר אריאל בן תמר, יתן בלב השופטים והשוטרים שישהירו אותו לשיבה, ויחזור בחזרה, ויברך ברכת "הגומל" לחיים טובים ולשלום. אמן כן יהי רצון.